

Recenzija

Išsamus ir visapusiškas ežerotyros vadovėlis

2005 metų pabaigoje sulaukėme Kęstučio Kilkaus aukštosios mokykloms skirto vadovėlio „Ežerotyra“. Tai ne tik stora (272 p.), bet ir neabejotinai vertinga knyga. Nors ežerotyra – specifinis mokslas ir ne kiekviena Lietuvai analogiško dydžio šalis gali pasigirti turinti šios srities vadovėlį, tai jau antras mūsų mokomasis veikalas apie ežerus. Nuo pirmosios rimtos šios tematikos knygos – K. Bieliuko „Ežerotyros pagrindų“ – išleidimo praėjo jau beveik 45 metai, tad būtinybė turėti naują ežerų studijoms skirtą vadovėlį buvo tikrai pribrendusi.

Be pratarinės ir literatūros sąrašo, K. Kilkaus knygą sudaro trylika pagrindinių skyrių, suskirstytų į dar smulkesnius. Vadovėlyje itin gausu paveikslų bei lentelių (nemenka dalis jų paremta asmeninių autoriaus tyrimų rezultatais), padedančių skaitytojams lengviau suvokti pateikiamą medžiagą.

Pirmajame skyriuje autorius analizuoja įvairias ežerotyros sampratas, kartu trumpai apžvelgdamas Lietuvos ežerotyros raidą. Vadovėlio struktūra gana originali – ji paremta visų pirma fizine, tačiau neignoruojama biologinės ežerotyros, taip pat kai kurių siauresnių, su ežerais susijusių klausimų problematikos. Antrajame skyriuje apžvelgiami ežerų ištekliai bei jų geografinis pasiskirstymas. Pateikiami pakankamai išsamūs duomenys apie Pasaulio bei Lietuvos ežerų plotą, tūrį bei skaičių. Trečiasis skyrius apima ežerų duburių struktūrą, jų morfometrinius rodiklius ir duburių genezę. Ypač daug dėmesio K. Kilkus skiria morfometriniais rodikliais – jų apskaičiavimo metodams bei pritaikymo galimybėms.

Su biotinėmis ežerų komponentėmis bei limnosistemos trofine struktūra skaitytojai supažindinami ketvirtajame skyriuje. Jame taip pat analizuojami atskirų organizmų rūšių produktyvumo priklausomybę nuo ežero trofinio tipo lemiantys procesai.

Penktajame skyriuje nagrinėjami vandens optikos elementai: Saulės radiacija paviršiuje, albedas, šviesos sugėrimas ir sklaida, vandens skaidrumas, spalva ir spalvingumas. Čia išsamiai supažindinama tiek su ežerų vandens optiniais rodikliais, tiek su pagrindiniais juos lemiančiais

veiksniais. Itin plačiame, ežerų termikai skirtame šeštajame skyriuje aptariamas šilumos balansas, biudžetas, terminė stratifikacija, metų terminis ciklas, ledo reiškiniai, horizontalios terminės struktūros. Šiame skyriuje nestinga dėmesio ir bendresnėms problemoms (pavyzdžiui, ežero terminį tipą lemiantiems veiksniams). Skyrius gausiai iliustruotas, drąsiai palyginti užsienio tyrėjų sukaupiti duomenys su autoriaus ekspedicinių tyrimų Lietuvoje rezultatais.

Apžvelgdamas ežerų hidrodinaminę aplinką (septintasis skyrius) K. Kilkus daugiausiai dėmesio skiria vandens masės stabilumo ir turbulentiškumo apibūdinimams, įvairių bangų formų aprašymui bei srovėms. Atskiru skyreliu hidrodinamikos skyriuje aptariama Langmuiro cirkuliacija. Aštuntajame skyriuje analizuodamas ežerų hidrologiją autorius labiausiai akcentuoja jų vandens balanso ypatumus. Be to, čia aptariami ežerų hidrografiniai ryšiai, vandens lygio svyravimai bei ežerų poveikis upių nuotėkiui. Šnekėdamas apie balanso komponentes ir jų kitimą, taip pat apie vandens lygio svyravimus autorius pateikia daug individualių tyrimų išvadų.

Nors ir nebūdamas chemikas K. Kilkus devintajame skyriuje gana plačiai apžvelgia hidrochemiją bei cheminius procesus. Atskiri skyreliai čia skirti druskingumui ir pagrindiniams jonams, biogeniniams elementams, mikroelementams, organinėms medžiagoms bei vandenyje ištirpusioms dujoms aptarti. Šiame skyriuje autorius pateikia ir savitą ežerų vandens kokybės klasifikaciją apžvalgą. Krinta į akis, kad daugelį cheminių procesų bei cheminių medžiagų pasiskirstymą paskiruose vandens sluoksniuose K. Kilkus visų pirma sieja su ežerų termika bei hidrodinamika. Kitame skyriuje trumpai, bet pakankamai aiškiai aprašyta sedimentacija bei susidaranti nuosėdų klasifikacija.

Labai savitas vienuoliktasis skyrius, kuriame skaitytojai supažindinami su daugelio tyrėjų pateiktomis pagrindinėmis limnosistemų vystymosi teorijomis. Autorius griežtai nesilaiko kurios nors vienos, bet tarsi leidžia patiems apsispręsti, kuri iš siūlomų ežerų klasifikacijų pagal trofiškumą bei jo vystymosi modelį skaitytojui labiau priim-

tina. Dvyliktasis skyrius supažindina su ežerų rekultivavimo metodais bei pasiekimais. Paskutiniajame, tryliktajame, skyriuje kalbama apie paleolimnologiją – pradinę informaciją bei galimas rekonstrukcijas.

K. Kilkaus vadovėlis tikrai ne vienerius metus bus svarbiausia ežerotyros mokymosi priemonė Lietuvos stu-

dentams, tuo neleidžia abejoti ir daugiau nei 320 pozicijų literatūros sąrašas. Tikriausiai šioje knygoje reikalingos informacijos vienu ar kitu su ežeru susijusiu klausimu ras ir doktorantai bei studijas baigę įvairių sričių specialistai.

G. Valiuškevičius